

ὠκυτόκος πεδίων ἐπινίσσεται ἰκηράτῳ ξὺν ἔμβρω στερνούχου
 χθονός· οὐδὲ Μουσαῖν χοροὶ νιν ἀπεστύγησαν, οὐδ' ἄ χρυσάνιος
 Ἄφροδίτα». Ἐκ δὲ τῶν πεζογράφων ἐπίσης τρυφερόν αἶσθημα,
 ὑπὸ φύσεως ὠραίας διεγειρόμενον, περιγράφεται παρὰ τῷ μουσο-
 λήπτῳ φιλοσόφῳ Πλάτῳνι «χαρίεντα καὶ καθαρά καὶ διαφανῆ
 τὰ ὕδατια (τοῦ Ἰλισσοῦ) φαίνεται καὶ ἐπιτήδεια κόραις παίζειν
 παρ' αὐτά· — νῆ τὴν Ἥραν, καλὴ γε ἡ καταγωγὴ· ἦτε γὰρ
 πλάτανος αὕτη μάλα ἀμφιλαφῆς τε καὶ ὑψηλὴ, τοῦ τε ἄγνου τὸ
 ὕψος καὶ τὸ σύσκινον πάγκαλον, καὶ ὡς ἀκμὴν ἔχει τῆς ἀνθης,
 ὡς ἂν εὐωδέστατον παρέχοι τὸν τόπον· ἢ γε αὖ πηγὴ χαριεστάτη
 ὑπὸ τῆς πλατάνου ρεῖ μάλα ψυχροῦ ὕδατος, ὡς γε τῷ ποδι
 τεκμήρασθαι· νυμφῶν τε τινῶν καὶ Ἀχελώου ἱερόν ἀπὸ τῶν κο-
 ρῶν τε καὶ ἀγαλμάτων ἔοικεν εἶναι· εἰ δ' αὖ βούλει, τὸ εὐπνουν
 τοῦ τόπου ὡς ἀγαπητόν τε καὶ σφόδρα ἠδύ, θερμόν τε καὶ λι-
 γυρόν ὑπηχεῖ τῷ τεττίγων χορῷ· πάντων δὲ κομψότατον τὸ τῆς
 πόας, ὅτι ἐν ἡρέμα προσάντει ἱκανὴ πέφυκε κατακλινέντι τὴν
 κεφαλὴν παγκάλως ἔχειν».

§ 11. Ἐκ τῶν παρατεθέντων χωρίων τῶν δύο φοιβολήπτων
 αἰοιδῶν τοῦ Κηφισσοῦ καὶ Ἰλισσοῦ γίνεται ἀρκούντως δῆλον, πό-
 σην φαιδρότητα ἐνεποιεῖ τοῖς Ἕλλησιν ἡ θεὰ καὶ καλλονὴ τῆς
 ἀψύχου φύσεως. Οὐδὲν μαρτυρεῖ κατὰ τούτου ἡ δλίγη ἀνάπτυξις,
 ἣν ἔλαβεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ τέχνῃ ἡ φυσικῶν πραγμάτων καὶ το-
 ποθεσιῶν παράστασις, εἴτε τοπιογραφίαν εἴτε ῥωπογραφίαν εἴτε
 σκηνογραφίαν ὀνομαστέον αὐτὴν (paysage). Περιεγράφετο δὲ πολ-
 λάκις τὸ ἐνυπάρχον ἐκεῖνο λεπτόν αἶσθημα τῆς φύσεως οὐχὶ μό-
 νον ὑπὸ τῶν ἐν λόγοις ἀριστοτεχνῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀκόμψων
 καὶ ἀτέχνων ζωγράφων, οἷους ὑπαινίττεται ὁ Πλούταρχος ἐνθα
 λέγει· «ἄφελε τοῦ λόγου τὸ νῦν ἔχον ἐποποιῶν τε λειμῶνας καὶ
 σκιάς καὶ ἅμα κιττοῦ τε καὶ λάκκων διαδρομάς, καὶ ὅσα ἄλλα
 τοιούτων τόπων ἐπιλαβόμενοι γλίσχονται τὸν Πλάτωνος Ἰλισσὸν
 καὶ τὸν ἄγνον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἡρέμα προσάντη πόαν πεφυκυῖαν
 προθυμότερον ἢ κάλλιον ἐπιγράφεσθαι». Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡ κη-
 πουρία καὶ ἀνθοκομία πολὺ ἀπελείφθη τῆς ἐντελείας καὶ ἀκμῆς,
 εἰς ἣν μετὰ ταῦτα ἐπὶ Πτολεμαίων ἔφθασεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ

ἔτι μᾶλλον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ῥωμαίων· ἀλλ' ὅμως καὶ ἄλση θεῶν ἀναφέρονται, ἅτινα μετ' ἐπιμελείας περιεποιῶντο, καὶ ἐν οἷς συνηθέστερον ἦσαν πεφυτευμένα μόνον τέρψιν παρέχοντα δένδρα· «εἰς ἄλση ὅταν φυτεύωσι ξύλα», λέγει περὶ ἐλληνικοῦ ἔθους ὁ Κύριλλος, «φυτεύουσιν οὐ τὰ καρποφόρα, οὐ συκῆν, οὐδ' ἀμπελον, ἀλλὰ μόνον τέρψεως χάριν ἀκαρπα ξύλα». ἀλλὰ πολλάκις ἀπαντῶνται μετὰ τούτων ἀναμεμιγμένα καὶ καρποφόρα· ὁ Ξενοφῶν λέγει περὶ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ ἐν Σκιλλοῦντι παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν ἐνδουαίτηματος, ὅτι «ἐνὶ ἐν τῷ ἱερῷ χώρῳ καὶ λειμῶν καὶ ἄλση καὶ ὄρη δένδρων μεστά... περὶ δὲ αὐτὸν τὸν ναὸν ἄλσος ἡμέρων δένδρων ἐφυτεύθη, ὅσα ἐστὶ τρωκτὰ ὠραῖα», καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ ὁ Κολωνός περιγράφεται ὡδε· «χώρος ὄδ' ἱερός, ὡς σάφ' εἰκάσαι, βρύων δάφνης, ἐλαίας, ἀμπέλου· πυκνόπτεροι δ' εἴσω κατ' αὐτὸν εὐστομοῦσ' ἀηδόνες». Καὶ παρὰ Παιουσανίᾳ ἀναφέρεται «Ἄπολλωνος κάλλιστον ἄλσος δένδρων καὶ ἡμέρων καὶ ὅσα τῶν ἀκάρπων ὁσμὴν παρέχεται τινα ἢ θεᾶς ἡδονήν». Ἡ δὲ περὶ τούτων ἐπιμέλεια ἀπέβη καὶ ἀντικρυς ἰδιαιτέρα τέχνη, ἀλσοκομία ἢ ἀλσοποιία ἐπικληθεῖσα.

§ 12. Οἱ δὲ μεγάλοι πρὸς τέρψιν καὶ θήραν ὠρισμένοι δενδρόκηποι, οἱ διὰ περσικῆς ἐξελληνισθείσης λέξεως καλούμενοι παράδεισοι, ἐνθα ἀναφέρονται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, μνημονεύονται περὶ χωρῶν καὶ ἐθῶν μὴ ἐλληνικῶν· «οἱ δὲ παράδεισοι», λέγει ὁ Πολυδεύκης, «βαρβαρικὸν εἶναι δοκοῦν τοῦνομα ἦκει κατὰ σηνήθειαν εἰς χρῆσιν ἐλληνικὴν, ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ τῶν περσικῶν.» Ἐν ἐλληνικοῖς δὲ δενδροκήποις ἀπαντᾶται καὶ ἐνοφθαλμισμὸς δένδρων, καὶ ἰδίως ἐν κήποις ἀττικοῖς, περιρρέομενοις ὑπὸ τοῦ Κηφισσοῦ, ἀναφέρονται ἐκ σχίνων ἐλαῖαι ἀναβλαστάνουσαι καὶ ῥοιαὶ ἐκ μυρρίνης, καὶ δρύες ἐκφέρουσαι ἀγαθὰς ἀπίους, καὶ πλάτανοι δεχόμενοι ἐμβολάδας μηλεῶν καὶ συναῖ μορεῶν. Ἄλλ' ἂν καὶ τὰ ἀναφερόμενα περὶ κήπων ἐργασίας συγγράμματα ἐπραγματεύοντο μᾶλλον περὶ τῆς ὠφελίμου καὶ προσοδοφόρου κηπουρίας, ἂν καὶ ἐκ τῶν ἀνθέων ἐκαλλιεργοῦντο μόνον τὰ πρὸς στεφανηπλοκίαν καὶ κερδοσκοπίαν χρησιμεύοντα, ἂν καὶ οἱ χαρίεντες γεωργοί, νομίζοντες ποιεῖν βελίω τὰ ῥόδα καὶ τὰ ἴα, παρεφύτευον αὐτοῖς

σχόροδα καὶ κρόμμου, ὅπερ ἀποδεικνύει μᾶλλον πωλούμενα ἀνθη
ἢ πρὸς τέρψιν καλλιεργούμενα, ἀν καὶ τὰ μεγάλα κηπεύματα, ἐφ'
οἷς διεκρίνοντο πολλαὶ χῶραι τῆς Ἑλλάδος, Βοιωτία, Σικυών, Φε-
ραί, ἦσαν μᾶλλον ἐπωφελεῖς καὶ προσοδοφόροι κῆποι, — ἀλλ'
ὅμως γνωστὸν πολλαχῶς καὶ ἐκ τῆς ἄλλης βιομηχανίας τῶν
Ἑλλήνων, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ χρεῖαν θεραπεῦον μετεβάλλετο ἐν τῇ
χειρὶ τοῦ Ἑλληνοσ καὶ ἐξηυγενίζετο εἰς ὠραῖον, καὶ αὐτὴ ἡ φύσις
ἐγένετο παρ' αὐτῷ τέχνη. Ὅτι δὲ ἡ ἀρχαιότης οὐ κατέλιπεν ἡμῖν
πολλὰς καὶ μεγάλας καὶ τερπνοτάτας περιγραφὰς ὠραίας φύσεως,
τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, δι' ὃν καὶ τὰ πλαστικὰ
καὶ γραφικὰ καλλιτεχνήματα αὐτῆς γινώσκομεν κατὰ μέγιστον
μέρος μόνον ἐκ μεταγενεστέρων συγγραφέων. Διότι ἐν γένει μεγα-
λουργοὶ χρόνοι, ὡς καὶ μεγαλουργοὶ ἄνδρες, ἀρκοῦνται μόνον ἐν
τῷ πλάττειν καὶ πράττειν, καὶ μόνον οἱ ἐπίγονοι ἐπιθυμοῦσι καὶ
ἀπολαῦσαι καὶ ῥοφῆσαι κατὰ σταγόνας ὅτι ἦν ὡς πρὸς ἐκείνους
ὀλόκληρον ρεῖθρον. Διὸ καὶ αἱ παρὰ μεταγενεστέροις συγγραφεῦσιν,
οἷον παρὰ τῷ Λόγγῳ ἐν τοῖς ποιμενικοῖς, Ἀχιλλεῖ Τατίῳ καὶ
Ἀλκίφρονι περιγραφόμεναι διὰ λέξεων εἰκόνες κήπων καὶ παρα-
δείσων, μαρτυροῦσι πάντως οὐχὶ περὶ τῆς μεταγενεστέρας ἐποχῆς
τῶν γεγονότων τούτων, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς μᾶλλον λεπτυνο-
μένης σκέψεως καὶ ἐντυπώσεως τούτων. Διὰ τοῦτο παραθετέα ἐν-
ταῦθα ἔτι ἡ ὠραία περιγραφή ἑλληνικοῦ κήπου, ἣν ἀπαντῶμεν
παρὰ τῷ Λόγγῳ· «κῆπός ἐστί μοι τῶν ἐμῶν χειρῶν, — ὅσα
ὄραι φέρουσι, πάντα ἔχων ἐν αὐτῷ καθ' ὄραν ἐκάστην· ἦρος ῥόδα,
κρίνα καὶ ὑάκινθος καὶ ἴα ἀμφότερα (λευκὰ καὶ μέλανα), θέρους
μήκωνες καὶ ἀχράδες καὶ μῆλα πάντα, νῦν ἀμπελοὶ καὶ συκαῖ
καὶ ῥοιαὶ καὶ μύρτα χλωρά». Ἐκ τῶν αὐτῶν τούτων δυνάμεθα
ἐννοῆσαι καὶ τὴν συχνάκις ἀπαντῶσαν ἔκφρασιν περὶ διαφόρων
κήπων ἐν εὐκραέσι χώραις φερόντων πάντα, ὅσα ὄραι φύουσιν.
Οὕτω περὶ Αἰγύπτου, π. χ. μανθάνομεν, ὅτι αὕτη διὰ τὴν τοῦ
περιέχοντος εὐκρασίαν καὶ διὰ τοὺς κηπεύοντας τὰ σπανίως καὶ
καθ' ὄραν ἐνεστηκυῖαν ἐν ἑτέροις φυόμενα τόποις ἀφθονα γεννᾷ
καὶ διὰ παντός, καὶ οὔτε ῥόδον οὔτε λευκόϊον οὔτε ἄλλο ῥαδίως
ἄνθος ἐκλιπεῖν οὐδὲν οὐδέποτε εἶωθεν. Περὶ δὲ τῆς ἐν γάστραις

(χύτραις, ἀγγείοις, ὀστράκοις, οὐχὶ δὲ καὶ ἀρδανίοις) ἀνθοκομίας οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν, ἢ ὅτι ἐφύτευον τοιαῦτα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀδώνιδος· διὸ καὶ προσωνομάσθησαν κῆποι Ἀδώνιδος. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ ἐν ταῖς πόλεσι περὶ τὰς οἰκίας εἶχον κήπους· τοῦλάχιστον τοιαύτην σημασίαν δύναται ἔχειν ἡ λέξις περίκηποι.

§ 13. Τέλος δέ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀμπελουργίαν, σημειοῦμεν ὅτι ἡ ἀμπελος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐφύετο καὶ ἐκαλλιεργεῖτο ἐπὶ πασσάλων ἢ σκολόπων, οἵτινες ἐκαλοῦντο χάρακες ἢ κάμακες· ὅθεν αἱ ἐκφράσεις χάρακα παραπήξασθαι ταῖς ἀμπέλοις, κάμακα παραστήσασθαι. Καὶ ἡ μὲν παράγουσα λευκὰς σταφυλάς καὶ λευκὸν οἶνον ἐφύετο συχνότερον ἐν πεδινοῖς τόποις, ἡ δὲ ἐρυθρὸν οἶνον παρέχουσα ἐπὶ λόφων. Σπανιώτερον ἀνυψοῦντο αὐταὶ ἐπὶ δένδρων, ὅτε ἐκαλοῦντο ἀναδενδράδες ἢ καὶ ἀμαμάξυες, ἢ ἦσαν ὅλως ἔρπουσαι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ τοῦτο ἦν σύνηθες μόνον ἐπὶ τινῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὡς κατὰ τὴν νῆσον Δέσβον, ἐνθα πᾶσα ἡ ἀμπελος ἦν ταπεινὴ, οὐ μετέωρος, οὐδ' ἀναδενδράς, ἀλλὰ κάτω τὰ κλήματα ἀποτείνουσα καὶ ὡσπερ κιττὸς νεμομένη. Ἐτι δὲ ζυγὰς καὶ συστὰς ἐκαλεῖτο ἡ ἀμπελόφυτος γῆ, εἰ μὴ ἦν κατὰ στοῖχον πεφυτευμένη (en quinconce), στοιχὰς δὲ ἡ κατὰ στοῖχον, ἡ δὲ ἄλλως δασεῖα δένδροις ὀρχάμη. Καὶ ὅλον μὲν τὸ φυτὸν ἐκαλεῖτο ἀμπελος, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τῆς ἐκφύσεως τῶν κλημάτων μέρος τοῦ φυτοῦ πρέμνον, οἱ δὲ κλάδοι κλήματα, αἱ δὲ παραφύσεις καὶ ἀποβλαστήσεις αὐτομολῖαι καὶ ἐπίτραγοι καὶ θυμάλωπες, τὰ δὲ φύλλα τῆς ἀμπέλου οἶναρα. Ὅτε ἡ ἀμπελος ἦνθι, ἐλέγετο ὅτι ἐκύπριζε (κυπρισμός), καὶ ὅτι ἐτράγα, ὅτε εἶχε φύλλα μόνον, μὴ ἔχουσα καρπούς. Ὁ δὲ καρπὸς τῆς ἀμπέλου βότρυς καὶ σταφυλὴ (σταφυλίδες, σταφίδες); ἧς ὁ κόκκος ράξ, καὶ ταύτης ὁ ὀπὸς γλεῦκος, καὶ τὸ ἐνάπομνον στέμφυλα καὶ γίγαρτον τὸ πυρήνιον αὐτῆς· ἦσαν δὲ ἐνιαχοῦ καὶ ἀγίγαρτοι βότρυς. Αἱ σταφυλαὶ ἐπέρκαζον, ὅτε ἤρχοντο γίνεσθαι ὑπομέλαιναι. Αἱ δὲ πράξεις τῆς ἀμπελουργίας ἦσαν διαδοχικῶς αὐταὶ· γυροῦν ἢ ταφρεύειν τὴν ἀμπελον, τέμνειν ἢ κλαδεύειν αὐτήν, χάρακα παραπήξασθαι, τρυγῆσαι τὰς ἀμπέλους (τρυγητὸς ἐκ τοῦ ὅτι καὶ ἡ σταφυλὴ ποιητικῶς ἐλέγετο καὶ τρύξ, ἐν ᾧ κυρίως τρύξ ἐκαλεῖτο

τὸ ἐναπολειπόμενον θολὸν τοῦ οἴνου), θλίβειν τὰς σταφυλάς ἐν τοῖς ληνοῖς (τρέπειν, τραπέειν καὶ πατεῖν, πρὸς ὃ ἦσαν χρήσιμοι οἱ ληνοβάται). Σταφυλοβολεῖον ἐλέγετο τὸ δοχεῖον, ἐν ᾧ οἱ τρυγῶντες ἔβαλλον τὰς σταφυλάς, καὶ ἦν ἡ κάλαθος ἐν εἴδει τετμημένου κώνου, ἡ κανοῦν πλατὺ καὶ λαβάς ἔχον, ληνός δὲ τὸ λίθινον σκεῦος, ἐν ᾧ ἐνεπατοῦντο· τὸ δὲ ἐκ τῶν πιεσθέντων στεμφύλων ἀπορρέυσαν τρυγηφάνιον, εἰ καὶ ἐκλαμβάνεται τοῦτο καὶ ὡς εἶδος τι πιεστηρίου. Ἐνταῦθα προσθετέον καὶ τὰς αἱμασιὰς ἢ τοὺς φραγμούς, οὓς περιέβαλλον περὶ τοὺς ἀμπελῶνας (θριγκὸν περιβαλεῖν, αἱμασιὰν περιελάσασθαι, ράχον περιστήσασθαι, ἀσπαλάθους ἐγείρειν). Περὶ δὲ τῆς ἀρχαιοτάτης καλλιέργειας τῆς ἀμπέλου ἐν Ἑλλάδι μανθάνομεν ὡς βέβαιον, ὅτι αἱ νῆσοι τοῦ Διγαίου διὰ τὴν ἐν αὐταῖς λατρείαν τοῦ Διονύσου ἐγένοντο πρῶϊμος καὶ ἀρχαία ἔδρα ἐλληνικῆς ἀμπελουργίας καὶ οἰνοποιίας, ἰδίως δὲ ὅτι οἱ Χῖοι πρῶτοι μετέδωκαν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις τὸ φυτεῦν καὶ θεραπεῦν τὰς ἀμπέλους μαθόντες παρ' Οἰνοπίωνος τοῦ Διονύσου, ὃς συνήκισε τὴν νῆσον. Ἐν γένει δὲ ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τε τὴν διάδοσιν καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ οἴνου. Ἰδίως ἡ κατὰ τὸν χειμῶνα κατάταξις καὶ σύμπτωσις τῶν κυριωτέρων ἐορτῶν αὐτοῦ στενότατα συνδέεται μετὰ τοῦ ὀψίμου τρυγητοῦ, ὁποῖον ἐπιτρέπει τὸ ἐλληνικὸν κλίμα ἐπὶ μεγίστη ὠφελείᾳ τοῦ προϊόντος τῆς ἀμπέλου. Τὰ λήναια, ἐορτὴ τοῦ τρυγητοῦ, κληθεῖσα οὕτω, ἐπειδὴ ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ὡς ἐπιστάτου τῶν ληνῶν, ἡ Πιθαιγία, ἀνοιξίς τῶν πύθων τοῦ οἴνου πρὸς καταρχὴν αὐτοῦ, οἱ χόες καὶ χύτροι, συνέπιπτον κατὰ τὸν ὄγδοον μῆνα τοῦ Ἀττικοῦ ἡμερολογίου, τὸν Ἀνθεστηριῶνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΗΜΗΤΟΝ.

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΑ ΖΩΑ.

§ 1. Ἐν μόνον συστατικὸν μέρος τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἠδύνατο καὶ ὤφειλε θεωρεῖσθαι ὡς ἐνάμιλλον τρόπον τινὰ τῆς γεωργίας, τοῦτο δ' ἔστιν ἡ κτηνοτροφία, ἣτις ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ὀρεινῶν τόπων ἦν ἐπίσης θαψιλῆς πόρος καὶ ἀφθονος πηγὴ εὐημερίας καὶ πλουτισμοῦ. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ τοιοῦτος πλοῦτος ἦν καὶ ὁ ἀρχαιότατος ἐν τῇ Ἑλλάδι, εἰ δυνατὸν συμπερᾶναι τοῦτο ἐκ τοῦ πλούτου ἀρνῶν, προβάτων καὶ βοῶν, ὃν ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει περὶ εὐπόρων καὶ πλουσίων κατοίκων Πελοποννησιακῶν τινων καὶ ἄλλων τῆς Ἑλλάδος πόλεων, καλῶν αὐτοὺς ἄνδρας πολύρρηνας καὶ πολυβούτας. Τὰ κτήνη, ἅπερ ἐκαλοῦντο καὶ βοσκήματα καὶ ὀρέμματα, κατὰ λόγον τῆς διαφορᾶς τῶν ὥρῶν τοῦ ἔτους καὶ ἄλλων περιστάσεων ἐκρατοῦντο ἢ ἐν ὑποστέγοις, ἢ ἐν ἀστέγοις σταθμοῖς καὶ μάνδραις. Παρ' Ὁμήρῳ ἤδη ἀναφέρονται μετὰ τοιαύτης διακρίσεως σταθμοὶ καὶ κατηρεφεῖς κλισίαι (αἱ ἰδιωτικῶς λεγόμεναι σκεπασταὶ κατ' Εὐστάθιον) καὶ σηκοί. Ἰδίως δὲ σταθμοὶ μὲν καὶ ἐπαύλεις λέγονται τὰ μέρη, ἐν οἷς ἴστανται οἱ ἵπποι καὶ οἱ βόες, καὶ πάλιν μερικώτερον, ὅπου μὲν οἱ βόες ἴστανται, βούσταθμα, βοαύλια καὶ βουστάσεις, ὅπου δὲ τὰ πρόβατα καὶ αἱ αἰγες, αὐλαὶ καὶ σηκοὶ καὶ μάνδραι, ὅπου δὲ οἱ χοῖροι συφεοὶ καὶ συβόσια καὶ χειροκομεῖα. Ἄλλως δὲ διακρίτεον τὸ σύνολον τῶν τοιούτων ζώων ἀπὸ τῶν τόπων, ἐνθα συναγελάζουσι

καὶ κρατοῦνται κεκλεισμένα. Καὶ πάντων μὲν τῶν ἡμέρων κτηνῶν, ὡς καὶ ἄλλων ζώων, τὸ συναγελαζόμενον πλῆθος καλεῖται ἀγέλη· ἰδίως δὲ αὕτη ἢ γενικὴ ὀνομασία ἀπεδόθη τῇ κατ' ἐξοχὴν ἀγέλη τῶν βοῶν, ὥστε παρ' ἡμῖν μάλιστα καὶ ἡ θήλεια βοῦς ἀγελάς καλεῖται δι' ἄλλης ὀνομασίας καλεῖται ἢ αὐτὴ μερικωτέρα ἀγέλη καὶ βουκόλιον, ὡς ἡ ἀγέλη τῶν προβάτων ποιμνιον, καὶ ἡ τῶν αἰγῶν αἰπόλιον, καὶ ἡ τῶν συῶν ἢ χοίρων συφόρβιον. Ἐὰ τοιαῦτα κτήνη, ὀνομαζόμενα οὕτως οἶονεῖ ἔμψυχα κτήματα, διαιροῦνται ἐν πρώταις εἰς μεγάλα κτήνη, ἅτινα ἐχρησίμευον ὡς φορτηγὰ ἢ ὡς ὑπὸ ζυγὸν τιθέμενα ζῶα καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζονται καὶ ὑποζύγια, ἐμπεριλαμβάνοντα βοῦς, ἡμιόνους καὶ ἵππους ὁμοίως, καὶ εἰς μικρὰ κτήνη, βοσκήματα, θρέμματα ἢ πρόβατα. Φαίνεται δὲ ὅτι κατ' ἀρχὰς αὕτη ἢ τελευταία ὀνομασία ἐσήμαινε συμφώνως τῇ παραγωγῇ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ προβαίνειν πάντα τὰ κίνητα κτήματα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἀκίνητα, ὡς παρ' Ὀμήρω ταῦτα τὰ πρόβατα ὑπὸ τὴν ἔκφρασιν πρόβασις συμπαρατίθενται μετὰ τῶν κειμηλίων, ἅτινα καὶ αὐτὰ κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινον πᾶν ἀκίνητον κτήμα ὡς κείμενον ἐν ὠρισμένῳ τόπῳ, καὶ ἔπειτα πᾶν πολύτιμον ἐν τῇ οἰκίᾳ ἢ τοῖς θησαυροῖς ἐναποκείμενον πρᾶγμα. Ὅτι τὰ πρόβατα κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινον πάντα τὰ μικρὰ κτήνη, δεικνύει καὶ ἡ λέξις ποιμήν, ἢ κατ' ἀρχὰς ἐδήλου τὸν βοσκὸν ἢ τὸν νομέα πάντων τῶν τοιούτων ζώων, μετὰ δὲ ταῦτα κατήντησεν εἰς τὸ σημαίνειν κυριολεκτικῶς τὸν νομέα τῶν προβάτων, ὡς πάλιν ὁ τῶν βοῶν καλεῖται βουκόλος καὶ βουφορβός, ὁ τῶν αἰγῶν βοσκός αἰπόλος, ὁ τῶν χοίρων (ὑῶν, συῶν) συβώτης, συφορβός καὶ ὑφορβός, ὁ δὲ τῶν ἵππων ἵπποφορβός. Ὡς δὲ ἡ λέξις ποιμήν κατήντησεν ὁ νομέας ἰδίως τῶν παρ' ἡμῖν προβάτων, οὕτω καὶ αὕτη ἢ τελευταία μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τῶν παρ' ἡμῖν προβάτων, ἃ γενικώτερον ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὄεις δι' ὀνόματος τηρηθέντος ἐν ταῖς συγγενέσι τῆς ἐλληνικῆς γλώσσαις (ovis). Ταῦτα δὲ καὶ ἀπετέλουν τὸν πρωϊμώτατον πλοῦτον τοῦ Ἑλληνος κτηνοτρόφου, καὶ οὐδεὶς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, οὐδ' αὐτὸς ὁ ἐνδοξότατος καὶ ἐπιφανέστατος, ἀπηνέχθη εἶναι ποιμήν προβάτων. Ἰγνωστὸν ὅτι ἡ χώρα τῆς Ἑλλάδος, πρὸ

πάντων ἢ ὀρεινῆ, ἣν καταλληλοτάτη πρὸς τοιαύτην κτηνοτροφίαν, καὶ ὅτι καὶ νῦν ἔτι ὁ ποιμενικός βίος ἐν πολλαῖς ἑλληνικαῖς χώραις διατελεῖ ἀποκλειστικὸν ἐπιτήδευμα καὶ ἔργον πολλῶν εὐπόρων κατοίκων, μεταβαινόντων ἐκ πεδιάδων εἰς ὄρη καὶ τὰνάπαλιν κατὰ τὸ θέρος καὶ τὸν χειμῶνα· σημειοῦμεν δὲ μόνον ὅτι ἐν πολλαῖς χώραις καὶ ἡ νομοθεσία αὕτη περιέθαλπε ταύτην τὴν ἀνάπτυξιν, ὡς π. χ. ἐν Ἀττικῇ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἦν ἀπηγορευμένον διὰ νόμου μὴ θύειν πρόβατον ἄπεκτον ἢ μὴ κεκαρμένον ἔτι, ἢ ἄτοκον, ἢ μηκέτι γεννηῆσαν· ἐν τῇ αὐτῇ Ἀττικῇ ὑπῆρχον καὶ εὐγενῆ πρόβατα, ἅπερ ἐκαλοῦντο μαλακὰ πρόβατα. Ἐν δὲ τῇ ὁμόρφῳ τῆς Ἀττικῆς Μεγαρικῇ ἀδιαλείπτως καὶ μετὰ ταῦτα κατεβάλλετο πολλὴ μέριμνα πρὸς περιποίησιν καὶ πολλαπλασιασμὸν τούτων. Ἔτι δὲ σημειωτέον ὅτι τὸ μὲν ἄρρην, ὁ καὶ ἡγεμὼν τῶν προβάτων, ἐκαλεῖτο κριὸς (κτίλος), τὰ δὲ μικρὰ ἢ νέα αὐτῶν ἄρνες (ἀρνός), τὰ δὲ θήλεα συνηθέστερον ὄεις καὶ γενικῶς πρόβατα. Τὸ δὲ δέρμα τῶν προβάτων (ἀρνειά) καλεῖται κώδιον, καὶ τὸ ἀκατέργαστον καὶ ἔτι ἐριοφόρον νάκος. Ἀλλὰ καὶ μηλωτὴ δύναται ὀνομάζεσθαι τὸ παρ' ἡμῖν προσφυέστατα καλούμενον προβέα.

§ 2. Ἐκτὸς τῶν προβάτων ὑπῆρχον ἐν διαφόροις τόποις καὶ αἴγες, καὶ φαίνεται ὅτι ἡ κτηνοτροφία τῶν αἰγῶν ἐγένετο πρὸ πάντων ἐπὶ πετρωδῶν χωρῶν, ἰδιαιτέρως δὲ ἐν ταῖς νήσοις Νάξω καὶ τῇ κατ' ἐξοχὴν πετρώδει καὶ φερωνύμῳ Σκύρῳ· ταύτης τῆς τελευταίας νήσου αἱ αἴγες ἦσαν ἀρισται, καὶ ὁ ὄλβιος τύραννος τῆς Σάμου Πολυκράτης ἀναφέρεται ὅτι ὑπὸ τρυφῆς μετέφερε καὶ ἐξῆγεν εἰς Σάμον αἴγας ἐξ ἀμφοτέρων τούτων τῶν νήσων· καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ δὲ τῇ μὴ ἀπολειπομένῃ ἄλλων χωρῶν κατὰ τὸ πετρώδες ἐτρέφοντο αἴγες (ἐκ τοῦ Φελλέως), καὶ μία δὲ τῶν τεσσάρων ἀρχαίων φυλῶν αὐτῆς, οἱ ποιμένες, ἐκαλοῦντο αἰγικορεῖς, οἴονεὶ αἰγοκόμοι. Καὶ ἐν τούτοις δὲ τοῖς αἰπολίοις ὁ μὲν ἄρρην καλεῖται τράγος, ἡ δὲ θήλεια αἴξ, καὶ τὸ νέον ἔριφος ἢ ἐρίφιον· τὸ δὲ δέρμα τῆς αἰγὸς καλεῖται αἰγίς, ἀλλὰ μετὰ ταύτης οὐδὲν εἶχε κοινὸν ἢ τρομερὰ αἰγίς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἄλλων θεῶν. Καὶ τὸ ὄνομα δὲ αὐτὸ αἴξ φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τοῦ

είδους τοῦ βίου καὶ τοῦ πηδητικοῦ αὐτῶν, ὡς ἀπὸ τοῦ ῥήματος ἀίσσειν τοῦ σημαίνοντος ὀρμητικῶς καὶ ἀλτικῶς κινεῖσθαι, καὶ τὰς ὄλως ἀπροσβάτους πέτρας, οἶονεὶ βράχους καὶ αὐταῖς ταῖς αἰξίν ἀπροσίτους καὶ ἐγκαταλελειμμένας ὑπ' αὐτῶν, ἐκάλουν αἰγίλιπας. Πρόβατα καὶ αἰγες οὐχὶ μόνον διὰ τοῦ κρέατος αὐτῶν, ἀλλ' ἔτι καὶ διὰ τοῦ γάλακτος καὶ τοῦ ἐρίου αὐτῶν, ἐθεράπευον τὰς ἀπλουστάτας ἀνάγκας καὶ ἐπήρκουν εἰς τὸν λιτότατον βίον τοῦ χωρικοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν ἦσαν τὰ ἀπ' ἀρχαιοτάτου διατρεφόμενα ἐν Ἑλλάδι κτήνη, καὶ περὶ ἀμφοτέρων τούτων δυνατὸν εἰπεῖν ὅτι καὶ σήμερον ἔτι κατὰ τὰς πλείστας τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν διατηροῦνται αἱ αὐταὶ συνήθειαι τοῦ ποιμενικοῦ βίου καὶ αἱ αὐταὶ φροντίδες. Οἱ χοῖροι ὅμως, ὡς χρησιμεύοντες μόνον πρὸς τροφήν, ἀνήκουσιν εἰς μείζονα ἀνάπτυξιν καὶ ἀπωτέραν βαθμίδα πολιτισμοῦ. Διὸ καὶ ὁ Πλάτων, ὃς ἀναμφιβόλως ἰδανικὴν μὲν πολιτείαν διαγράφει, ἀλλὰ πάντως παραδέχεται ἐν αὐτῇ ἐκ τοῦ βίου πᾶν στοιχεῖον μὴ ἀποδοκιμαζόμενον ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἀποκλείει μὲν ἀπὸ τῆς φυσικῆς καὶ ἀδιαφθόρου πόλεως τὴν περιποίησιν τῶν χοίρων καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν τροφήν, ἀλλ' ἀναγκάζεται εἰσαγαγεῖν τὸ τοιοῦτο τρόφιμον στοιχεῖον εἰς τὴν μείζονα καὶ φλεγμίνουσαν πόλιν τὴν ἐμπεπλησμένην ὄγκου καὶ πλήθους. Ἐν ᾧ δὲ καὶ παρ' Ὀμήρῳ ἤδη ἀναφέρεται συβώτης καὶ συφορβός, καὶ ἐκτὸς τῶν ἀγρίων σῶν μνημονεύονται καὶ ἡμεροὶ τοιοῦτοι, ὀνομαζόμενοι ὡσαύτως καὶ ὕς, οἱ μεταγενέστεροι ὑποῶλαι καὶ οἱ ἐπιστάμενοι τὴν ἑαυτῶν τέχνην μάγειροι εἶχον καὶ σιτευτοὺς χοίρους ἢ δέλφακας ἄρρενας καὶ θηλείας, ἀλλὰ καὶ δελφάκια γαλαθηνά, τρέφοντες ἐν συφείοις ἢ χοιροκομείοις.

§ 3. Ἐκ δὲ τῶν μεγάλων κτηνῶν ἢ ὑποζυγίων ὁ βοῦς ἐθεωρεῖτο κατ' ἐξοχὴν ὡς ὄργανον τῆς γεωργίας, καὶ διὰ τοῦτο καὶ συνήθως ἐκαλεῖτο παρὰ ποιηταῖς βοῦς ἀροτῆρ ἢ ἀρότης. Ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἰδίως πρὸς τὴν γεωργίαν χρῆσις τοῦ βοῦς ἀποδεικνύεται τρανῶς καὶ ἐκ τῆς ἐν πολλαῖς χώραις ῥητῆς ἀπαγορεύσεως, ὅπως μὴ θυσιάζωσι τοιοῦτους ἀρότας ἢ ἐργάτας βοῦς. ἐννοεῖται δὲ ὅτι τοιαύτη ἀπαγόρευσις ἐγένετο πρὸ πάντων ἐν τοῖς δυσμενέσι πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βουφορβίας. Ἀλλὰ πάντως

ἡ ἐπιμέλεια τούτου τοῦ κτήνους ὄφειλεν εἶναι μεγίστη ἐν Ἑλλάδι, διότι οὐχὶ μόνον συνηθέστερον πρὸς τὴν γεωργίαν καὶ ἄροσιν μετεχειρίζοντο αὐτούς, ἀλλὰ καὶ πολυτελεῖς θυσίας, ἑκατόμβας καὶ χιλιόμβας, ἠδύναντο θύειν ἐνίοτε οἱ πλούσιοι. Διὸ καὶ μείζονες ἀγέλαι τούτου τοῦ εἴδους τῶν κτηνῶν ἦσαν οὐχὶ σπάνια ἐν Ἑλλάδι, φέρουσαι καὶ τὸ ἴδιον ὄνομα βουκόλια καὶ βουφόρβια. Ὁ δὲ νομεὺς αὐτῶν, ὁ βουκόλος, μεταφέρεται ἐνίοτε καταχρηστικῶς καὶ εἰς τοὺς βοσκούς ἄλλων εἰδῶν μεγάλων κτηνῶν. Ἐπίσης ἀναφέρονται βουφορβοὶ καὶ βουκάπηλοι, τρέφοντες καὶ ἐμπορευόμενοι βόας, ὡς καὶ βοηλάται οἱ διώκοντες τοὺς κατὰ τὸν ἄροτον ἐργαζομένους βοῦς, οἱ αὐτοὶ πιθανῶς καὶ ζευγηλάται καλούμενοι ὡς παρ' ἡμῖν. Καὶ ὁ μὲν ἄρρην, ὁ ἡγεμῶν τῶν βοῶν, καλεῖται ταῦρος, ἡ δὲ θήλεια ἡ βοῦς (ἀγελάς), ἡ αὐτὴ ἐνίοτε καὶ δάμαλις, ἀλλ' οὕτω πρὸ πάντων ἐκαλεῖτο ἡ μικρὰ βοῦς, ὡς μόσχος τὸ μικρὸν ἄρρην τῆς βοός, οὐ τὸ κρέας μόσχειον, καὶ τὸ δέρμα μ. ο. σ. χ. ἦ. Ἡ γενικότης καὶ ἀνάπτυξις τῆς βουφορβίας ἐναπετυπώθη καὶ ἐν τῇ συνήθει γλώσσει διὰ τῆς ζωηρᾶς μεταφορικῆς ἐκφράσεως τοῦ ἀποβουκολεῖν ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀποβάλλειν ἢ ἀποπλανᾶν, ὡς καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ διὰ τοῦ ἰλαρωτάτου εἴδους τῆς βουκολικῆς ποιήσεως.

§ 4. Τὰ δὲ ζῶα τοῦ ἵππειοῦ εἴδους, ἐν οἷς περιλαμβάνονται ἵππος, ὄνος καὶ τὸ γέννημα ἀμφοτέρων, ὁ ἡμίονος, εἰάν εὐρεῖται καὶ εὐφοροὶ πεδιάδες, ὡς ἐν Θεσσαλίᾳ, μὴ ὑπεβοήθουν τὴν κυρίως ἵπποτροφίαν, ἐτρέφοντο ἀλλαχοῦ διὰ τὴν διττὴν ἀνάγκην τοῦ μετακομίζειν ἀνθρώπους ἢ φορτία, καὶ ἐνίοτε σπανίως ὡς ἄροῦντα ὑποζύγια. Καὶ περὶ μὲν τῶν Θεσσαλικῶν ἵππων καὶ τοῦ περιφήμου Θεσσαλικοῦ ἵππικοῦ εἶπομεν καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις. Ἰδίως δὲ οἱ Θεσσαλικοὶ ἵπποι περιγράφονται ὡς σύμμετροι μὲν τὸ μέγεθος, ἀσαρχότεροι τὰ πλευρά, οὐκ ἰσχνώμενοι τὴν γαστέρα, βραχεῖς τὸν κενεῶνα, τράχηλον περιφερεῖς, ἐξῆς τῇ καθέδρᾳ τὰ νῶτα ἰσοτελεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις χώραις ὑπῆρχεν οὐχὶ ἀναξία λόγου ἵπποτροφία. Ὡς ἀριστον γένος ἵππων ἐφημίζετο τὸ Ἀρχαδικόν, ὡς καὶ τὸ Ἀργολικόν καὶ τὸ Ἐπιδαυρικόν. Ἔτι δὲ καὶ τῇ ἐρημίᾳ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων ἐγένετο πρὸς ἵπποτροφίαν

εὐφυῆς οὐχ ἦττον τῆς Θεσσαλίας. Καὶ ἐν Εὐβοίᾳ δὲ ἡσχολοῦντο πολὺ περὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἵππων, καὶ παρὰ Χαλκιδεῦσιν ἱπποβόται ἐκαλοῦντο οἱ πλούσιοι (οἱ ἐξ αὐτῶν παχεῖς καθ' Ἡρόδοτον). Πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἵππους μετεχειρίζοντο βεβαίως μόνον οἱ πλουσιώτατοι πρὸς πολεμικὴν ἢ ἀγωνιστικὴν χρῆσιν· μόνον οἱ τὰς μακρὰς οὐσίας κεκτημένοι ἡσχολοῦντο περὶ τὰς ἱπποτροφίας, καὶ πολλοὶ τῶν πλουσίων νεανιῶν διὰ τῶν μανικῶν καὶ πολυτελῶν ἱππωνειῶν καὶ ἱπποτροφιῶν αὐτῶν κατεσπατάλων τὴν ἰδίαν περιουσίαν, ἢ καλιπποτρόφου αὐτὴν κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν ἔκφρασιν τῶν ἀρχαίων. Ἐν τῇ Ἀττικῇ πρὸ πάντων οἱ ἱππεῖς, οἱ πλουσιώτεροι τῶν πολιτῶν, ὑπ' αὐτῆς τῆς λαμπρότητος καὶ τοῦ πλούτου αὐτῶν ἦσαν ἠναγκασμένοι τρέφειν εὐγενεῖς καὶ ῥωμαλέους ἵππους ἢ πρὸς τὸν πόλεμον ἢ πρὸς πομπήν. Διὸ καὶ διακρίνεται αἰετοτε ὁ πολεμικὸς καὶ στρατιωτικὸς ἵππος ἀπὸ τοῦ πομπικοῦ. Ἄλλ' οἱ προέχοντες καὶ φιλοδοξότεροι τῶν πολιτῶν ἱπποτρόφου ἔτι καὶ ἔνεκα τῶν περιδόξων ἀγώνων τῶν ἱπποδρομιῶν· καὶ οὕτως ἐν Ἀθήναις ἀνεπτύχθη ἐν τοῖς πλουσίοις νεανίαις ἢ ἀπερίγραπτος ἐκείνη ἱππομανία καὶ φιλιππία, ἧς ὁ τε Ἀριστοφάνης παρέχει ἡμῖν παραδείγματα καὶ ἄλλοι πολλοὶ συγγραφεῖς. Ἐνεκα ταύτης τῆς περὶ τὴν ἱππασίαν καὶ ἱππικὴν μεγάλης ἐπιδόσεως οἱ ἐμπειρότεροι περὶ ταῦτα συνέταξαν καὶ ἴδια πονήματα, διδάσκοντα τὰ περὶ τὴν ἱππασίαν, ἰδίως τὴν εἰς τὰ πολεμικὰ ἀναφερομένην. Καὶ πρὸ τοῦ Ξενοφῶντος εἶχεν ἤδη συγγράφας τοιοῦτο περίφημος ἱππικὸς ἀνὴρ τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Ἐλευσίνιος Σίμων· ἀλλὰ τὴν ἀπώλειαν τούτου κατὰ μέγιστον μέρος ἀναπληροῖ τὸ περὶ ἱππικῆς πολῦτιμον σύγγραμμα τοῦ Ξενοφῶντος. Μὴ δυνάμενοι δὲ ἐνταῦθα εἰσελθεῖν εἰς πάσας τὰς λεπτομερείας, περιοριζόμεθα εἰς τὸ μνημονεῦσαι μόνον τὰ ἐγγύτερον ἀποκρινόμενα εἰς τὸν ἡμέτερον σκοπὸν.

§ 5. Διακρίνομεν ἐν πρώτοις τοὺς ἐν ἀγέλῃ καὶ κατὰ τὰς νομάς βοσκομένους ἵππους, τοὺς ἀγελαίους καὶ φορβάδας ἵππους, καὶ τοὺς ἐν σταθμοῖς ἢ ἱπποστασίαις τρεφομένους, τοὺς λεγομένους τροφίας ἵππους, τοὺς τρεφομένους πρὸς διαφόρους σκοποὺς μεγαλοπρεπείας καὶ ἐπιδείξεως. Ἰδίως ἀναφέρονται ἵπποι ἀθληταὶ

καὶ ἀγωνισταί, ἀμιλλητήριοι καὶ νικηφόροι καὶ ἀθλοφόροι, καὶ πο-
 λεμιστήριοι καὶ στρατιωτικοὶ καὶ πομπικοί. Καὶ οἱ μὲν ἐν ἀγέλαις
 τρέφοντες αὐτοὺς ἐκαλοῦντο ἵπποτρόφοι καὶ ἀγελητρόφοι καὶ ἵππο-
 νόμοι καὶ ἵπποφορβοί, οἱ δὲ ἐκπαιδεύοντες καὶ δαμάζοντες αὐτοὺς
 ἵππαγωγοί, ἵπποδαμασταὶ καὶ πωλοδάμναι, καὶ ὁ περιποιούμενος
 αὐτοὺς ἵπποκόμος. Τὰ μικρὰ τῶν ἵππων, οἱ πῶλοι, παραλαμβανό-
 μενοι ἀδάμαστοι ἔτι καὶ ἀπαίδευτοι ἐν ἵππωνείαις παρεδίδοντο τῷ
 πωλοδάμνῃ, ἵνα δαμάσῃ αὐτοὺς (πωλεύση, πωλοδαμνήσῃ). Ἴνα
 μὴ ἐξαπατᾶται ὁ ὠνούμενος ἵππους ἢ πῶλους ὄφειλε παρατηρεῖν
 τὴν τε ἡλικίαν αὐτῶν, καθ' ἣν διεκρίνοντο εἰς πῶλους, εἰς ἵππους
 ἀβόλους, εἰς δευτεροβόλους ἢ τελείους ἵππους, καὶ εἰς γεγηρακό-
 τας ἵππους, ὀνομαζομένους ἀγνώμονας ἢ λιπογνώμονας, διότι ἀπέ-
 πιπτεν ἐξ αὐτῶν ὁ τῆς ἡλικίας γνωριστικὸς ὀδός ὁ καλούμενος
 γνώμων. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, προμη-
 νύοντα ἐκ πῶλου ἀγαθὸν καὶ γενναῖον ἵππον, ἢ χαρακτηρίζοντα
 ἤδη ἐσχηματισμένον τοιοῦτον. Ὁ ἐπαινούμενος καὶ ἀγαθὸς ἵππος
 ὄφειλεν ἔχειν τοὺς ὀνυχας ἢ τὰς ὀπλάς παχείας καὶ κοίλας, ἔτι
 δὲ καὶ ὑψηλάς, ἵνα ἔχῃ τὴν καλουμένην χελιδόνα ὅσον τὸ δυ-
 νατὸν βαθύτερον καὶ ἀπώτερον τοῦ ἐδάφους, ὅπερ διεκρίνον καὶ ἐκ
 τοῦ ψόφου τῆς τοιαύτης ὀπλῆς, ἠχούσης ὡς κύμβαλον ἐπὶ τοῦ
 δαπέδου. Ἡ τοιαύτη περὶ τὴν ὀπλὴν τοῦ ἵππου προσοχὴ καὶ
 ἄλλαι τεχνικαὶ βοήθειαι αὐτῆς ἐγίνοντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, καθ'
 ὅσον ἦν ἀγνωστος ἐκείνοις ἢ μόνον ἀπὸ τῆς τετάρτης μ. Χ. ἐκα-
 τονταετηρίδος εἰσαχθεῖσα συνήθεια τοῦ πεταλοῦν τοὺς ἵππους διὰ
 σιδηρῶν ἐλασμάτων, μετεχειρίζοντο δὲ μόνον κατὰ τὰς ἐν δυση-
 λάτοις τόποις πορείας καὶ στρατείας παντοίας θεραπείας καὶ ὑπέ-
 δεον ὑπὸ τὰς ὀπλάς διάφορα πέλματα, καλούμενα αὐτὸ τοῦτο
 ὑποδήματα, τὸ μὲν σπάρτινα, τὸ δὲ καὶ μετάλλινα ἐκ σιδήρου
 (παρ' Ἀριστοφάνει ἀναφέρεται κτύπος χαλκοκρότων ἵππων), ἢ
 ἐνίοτε καὶ πολυτελέστερα ἐξ ἀργύρου (*argenteae soleae*) ἢ καὶ
 ἐπίχρυσα σπαρτία. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα καὶ ἦσαν κυρίως καὶ ἐκα-
 λοῦντο ὑποδήματα, διὰ τοῦτο καὶ προσφυέστατα ἠδύνατο καλεῖσθαι
 ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ ὁ ὄνος ἀνυπόδετος. Πρὸς τούτοις οἱ κυνήποδες
 (τὰ σφυρὰ) τοῦ ἵππου ὄφειλον εἶναι κοῖλοι πρὸς τὰ ἐντὸς καὶ

στερεοί, αἱ κνήμαι ἄσαρκοι καὶ δυνατὰ ἔχουσαι τὰ ὀστά καὶ εὐπαγεῖς, ἀπηλλαγμένοι πολλῶν σαρκῶν καὶ φλεβῶν, ἵνα μὴ σχηματίζονται περὶ αὐτάς οἱ κίρσοι (varices), ὃ ἐστὶν ὑπεραίμωσις περὶ τὰς κνήμας, τὸ γόνυ λαγαρὸν πρὸς τὴν συγκαμπτήν, ὅπερ ἦν σημεῖον ὅτι καὶ τὰ σκέλη ἦσαν ὑγρά καὶ εὐκαμπτα, οἱ μηροὶ παχεῖς καὶ ἰνώδεις (πηγαὶ ἵπποι παρ' Ὀμήρῳ), στέρνα πλατύτερα, ὁ αὐχὴν ἢ τράχηλος αὐτοῦ οὐχὶ ὀρθὸς καὶ προπετής, ἀλλ' εὐκαμπτής, λαγαρὸς κατὰ τὴν συγκαμπτήν ὡς ἀλεκτρυόνος· ἡ κεφαλὴ ὀστώδης μετὰ βραχείας προτομῆς ἢ μικρᾶς σιαγόνος, ἡ χαίτη οὐχὶ ψιλή, ἀλλ' εὐθριξ καὶ ὁμόχρους μετ' εὐπρεποῦς προκομίου, οἱ ὀφθαλμοὶ οὐχὶ κοῖλοι, ἀλλὰ προέχοντες πρὸς τὰ ἔξω, ὥστε προετιμῶντο τῶν κοιλοφθαλμῶν οἱ ἐξόφθαλμοι· οἱ μυκτῆρες ἀναπεπταμένοι καὶ οὐχὶ συμπεπτωκότες, τὰ ὠτα βραχέα μετὰ κορυφῆς μεΐζονος, ἡ ἀκρωμία ὑψηλή, αἱ πλευραὶ οὐχὶ στεναὶ καὶ ἄσαρκοι, ἀλλὰ βαθεῖαι, προμήκεις καὶ ὀγκωδέστεραι πρὸς τὴν γαστέρα, ἡ γαστήρ καὶ ὁ κενεὸν μικροί, ἡ ῥάχις, ἢ ὀσφύς (ἢς τὸ μέσον ἔδρα) οὐχὶ ὀξεῖα, ἀλλὰ πλατυτέρα καὶ βραχυτέρα καὶ διπλῆ, ἰσχία οὐχὶ τραχέα καὶ ὀστώδη, ἀλλ' εὐσάρκα καὶ πλατέα, καὶ οἱ γλουτοί, ἦτοι τὰ ὑπερέχοντα ἀπὸ τῶν ἰσχίων, οὐχὶ ἄσαρκοι, ἀλλ' εὐπαγεῖς, ἡ οὐρὰ προμήκης καὶ οἱ ὑπίσθιοι πόδες μετρίαν ἔχοντες τὴν διάστασιν τῶν σκελῶν. Ζωηρὰν περιγραφὴν ἀγαθοῦ ἵππου καὶ κακοῦ, ἀλλ' ἀναμεμιγμένην μετὰ χαρακτηρισμῶν ἀγαθοῦ ἀνθρώπου, παρέχει ἡμῖν ὁ Πλάτων· «ὁ μὲν τοίνυν αὐτοῖν ἐν τῇ καλλίονι στάσει ὢν τό τε εἶδος ὀρθὸς καὶ διηρθρωμένος, ὑψαύχην, ἐπίγρυπος, λευκὸς ἰδεῖν, μελανόμματος, τιμῆς ἐραστῆς μετὰ σωφροσύνης τε καὶ αἰδοῦς, καὶ ἀληθινῆς δόξης ἑταῖρος, ἀπληκτος κελεύματι μόνον καὶ λόγῳ ἠνιοχεῖται· ὁ δ' αὖ σκολιὸς, πολὺς, εἰκῆ συμπεφορημένος, κρατεραύχην, βραχυτράχηλος, σιμοπρόσωπος μελάγχρους, γλαυκόμματος, ὑφαιμος, ὑβρεως καὶ ἀλαζονείας ἑταῖρος, περὶ ὠτα λάσιος, κωφός, μάλιστα μετὰ κέντρων μόλις ὑπέικων». Τοὺς λευκοὺς ἵππους, οὓς μετ' ἐπαίνου ἀναφέρει ὁ Πλάτων, ἐπαινεῖ ἤδη καὶ ὁ Ὀμηρος, ἀποκαλῶν τοὺς ἐξαιρέτους ἵππους τοῦ Ῥήσου λευκοτέρους χιόνος, θείειν τ' ἀνέμοισιν ὁμοίους. Ἴκθ' δὲ τῶν κατὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ χρῆσιν τοῦ ἵππου ἀναγκαίων ση-

μειοῦμεν τὸν χαλινόν, ὅστις ὤφειλεν εἶναι μαλακὸς καὶ οὐχὶ σκληρός, μετὰ τῶν ὑποστομίων σιδηρίων, τῶν πριονωτῶν τροχῶν καὶ τῶν κοίλων ἐχίνων, μετὰ τῆς κορυφαίας καὶ τῶν ἡνιῶν, τὴν ἐπιφατνιδίαν φορβειάν, τὸν κεκρύφαλον, τοὺς κημοὺς καὶ φιμούς, τοὺς ῥυτῆρας (ῥυταγωγεῖς καὶ ἀγωγεῖς), τὰ ψάλια, τὰ παρώπια ἢ ἀνθήλια, τὰ φάλαρα, τὴν σάγην ἢ τὸ ἐφίππιον· εἶτα τὰ κέντρα ἢ τὰς ἐγκεντρίδας, τοὺς μύωπας καὶ τὰς μάστιγας, τὸ διακτενίζον πριονῶδες ἢ ὀδοντωτὸν σιδήριον (ξυστρίον), τὴν ψήκτραν, τὴν σωρακίδα, τὸ ἐκ τῆς φοινικῆς ἀμπεχόνης πλεκόμενον κοῖλον καὶ διάκενον χειρίδιον, καὶ τὴν σπάθην, ἣτοι τὸ ξύλον τὸ διαναθαῖρον τὴν τρίχα καὶ πτερῶ ἑοικός. Οἱ τροφίαι ἵπποι ἐτηροῦντο ἐν σταθμοῖς ἢ ἵππῶσιν, ἐνθα ἦν ἡ φάτνη αὐτῶν, ἐνθα ἦσθιον ἐνιὸς κάπης ἢ κραστηρίου ἢ χιλωτῆρος, προστιθεμένου τῷ στόματι καὶ κρεμαμένου ἐκ τῆς κορυφαίας. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἵππασίᾳ ὁ ἀναβάτης ἐξήγειρε τὸν ἵππον διὰ κλωγμοῦ, κατέπαυε δὲ διὰ ποππυσμοῦ, παρεῖχε τὸ εἰς τὸν δρόμον ἐνδόσιμον κρούων τὴν γαστέρα διὰ τοῦ ποδός καὶ ἀνακλῶν τὸν αὐχένα ἐκ τοῦ χαλινοῦ, τὸν δὲ φαῦλον καὶ μὴ θυμοειδῆ ἵππον καὶ μυωπίζων ἐνίοτε. Σημειωτέον ἔτι ἐν τέλει καὶ τινὰ περὶ ἀρετῶν τοῦ ἵππου καὶ εἰδῶν δρόμου αὐτοῦ, καὶ ἄλλα τινὰ παραστατικά ἔργων ἵππου, ἅπερ ἡ γλῶσσα, ἐκεῖθεν μετενεγκοῦσα, τόσον συχνάκις μεταχειρίζεται. Ὁ ἵππος, ὅς ὤφειλεν εἶναι φύσει θυμοειδής, ἐχρηζεν ἀποβαίνειν χειροθήτης καὶ πειθήνιος, οὐχὶ δὲ δυσήνιος, οὐδὲ δάκνειν τὸν χαλινόν καὶ ἀποσεῖειν τὸν ἀναβάτην κατὰ τοῦ τραχήλου ἢ ἐκτραχηλίζειν αὐτόν. Ἐν ὀρμητικῇ ῥύμῃ ὁ ἀναβάτης ἠδύνατο ἀναχαιτίζειν αὐτόν, λαμβάνων ἀπὸ τῆς χαίτης, ὅπερ ἐγένετο καὶ ἐν τῇ διαπηδήσει τάφρων. Ἡ δὲ φορά τοῦ ἵππου ἐλέγετο καὶ δρόμος καὶ ῥύμη, καὶ ἐκδρομος ὁ δρόμος, ὅταν ὁ ἵππος φέρηται ὑπὸ ῥύμης ὑπὲρ τὸ τεταγμένον τοῦ δρόμου μέτρον. Εἶδη δὲ ἵππασίας ἦσαν ἢ κυκλοτερῆς, ὀνομαζομένη πέδη, καὶ ὀρθοδρομεῖν καὶ ἀναλάμπειν, καὶ σχεδία ἵππασία, καλπάζειν καὶ τροχάζειν, καὶ ἐξελαύνειν ἀπὸ ῥυτῆρος· καὶ ἐπὶ θυμοῦ καὶ σχήματος ἵππου τὸ γαυριᾶν καὶ φρυάττεσθαι. Μετεχειρίζοντα δὲ ἵππους οὐχὶ μόνον θηλείας, ἀλλὰ καὶ ἀρρένας, καὶ τούτους οὐχὶ ἐκτομίας, διότι ἡ συνήθεια τοῦ ἐκτέμνειν τοὺς ἵππους ἦν

σκυθική, ἀλλὰ κήλωνας. Ἐννοεῖται δὲ οἴκοθεν ὅτι κατὰ τοὺς διαφόρους τόπους καὶ τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ αἱ τιμαὶ τῶν ἵππων ἦσαν διάφοροι ἀναφέρονται ἡμῖν τιμαὶ κοινῶν ἵππων μέχρι τριῶν μνῶν, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις αἱ τιμαὶ τῶν ἐκλεκτοτέρων ἵππων ἦσαν ἀναλόγως μεγάλαι, φθάνουσαι μέχρι δώδεκα μνῶν καὶ ἔτι μᾶλλον. Ἐννοεῖται δέ, ὅτι οἱ φίλιπποι ἀνεβίβαζον τὰς τιμὰς αὐτῶν ἐπ' ἀόριστον περιεργίας δὲ μόνον χάριν μνημονεύομεν, ὅτι ὁ περίφημος βουκέφαλος ἠγοράσθη ἀντὶ δεκατριῶν ταλάντων. Οἱ αὐτοὶ φίλιπποι καὶ ἐστιγμάτιζον συνήθως καυτηριάζοντες τοὺς ἵππους διὰ διαφόρων σημείων ἢ διὰ τῶν γραμμάτων (κοππατίας, κοππαφόρος, σαμφόρας), ἢ διὰ ζώων (λευκοφόρος, ἴσως καὶ ὁ βουκέφαλος). Εὐρηνται δὲ καὶ ἐν εἰκόσιν ἀγγείων καυστήριον σημείον ὄφιν ἐπὶ πηγάσου καὶ ἄλλα.

§ 6. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἵππων διὰ δὲ τὴν σπάνιν αὐτῶν ἢ τὸ πολυδάπανον ἐν τισὶ τόποις μετεχειρίζοντο τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀχοφόρον καὶ φορτηγὸν ζῶον, τὸν ὄνον ὑπῆρχον δὲ ὄνοι ἐν ἀφρονίᾳ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ ἐν Ἀρκαδίᾳ οἱ καλούμενοι ἵπποβάται ὄνοι οἱ ὀχεύοντες τὰς ἵππους. Παρὰ ταύτην τὴν ὠφέλειαν τοῦ ζώου τούτου ἐν Ἑλλάδι πρῶίμως, ἢ μᾶλλον μεταγενεστέρως, ἐπιλαθόμενοι τῶν ἀρετῶν τῆς φιλοπονίας, τῆς ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς τοῦ ὄνου, μετήνεγκον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀναισθητῶν καὶ μωρῶν, ἀποκαλέσαντες τοὺς τοιούτους ὄνους καὶ μάλιστα ὄνους κανθηλίους. Ἔτι δὲ ἐν ὄρεινοῖς μάλιστα τόποις καὶ ὁδοῖς μετεχειρίζοντο πρὸς μεταφορὰν ἀνθρώπων ἢ φορτίων καὶ τὰς ἡμίονους, αἱ ἐκαλοῦντο ἀδιαφόρως κατ' ἀρσενικὸν ἢ θηλυκὸν γένος, ὁ καὶ ἡ ἡμίονος, διότι ἐν τοῖς τοιούτοις τόποις τὸ βάδισμα τούτων ἦν ἀσφαλέστερον τοῦ τῶν ἵππων διὸ καὶ ἐκαλεῖτο ὁ ἡμίονος ἰδίως ὄρεὺς, διότι ἠδύνατο βαίνειν ἐν ὄρει μᾶλλον τῶν ἄλλων ζώων. Ἡ ἐτυμολογία καὶ σύνθεσις τῆς λέξεως δεικνύει τὴν καταγωγὴν τῆς ἡμίονου, οὐδὲ δυνάμεθα διακρίνειν μεταξὺ ὄρεως καὶ ἡμίονου, ἐκλαμβάνοντες ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἦν ὁ ἐξ ἵππου κήλωνος καὶ θηλείας ὄνου, αὕτη δὲ ἡ ἐξ ὄνου καὶ θηλείας ἵππου, ἢ τὰνάπαλιν διότι παρ' Ὀμήρῳ εὐρίσκειται μὲν θήλεια ἵππος κυοφοροῦσα ἡμίονον, ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ταῦτί-